

ПОСЕЛЕННЯ ТА МОГИЛЬНИК XII–XIII СТОЛІТТЯ В ДУБНІ НА ОСТРОВІ КЕМПА

Юрій ПШЕНИЧНИЙ

*Державний історико-культурний заповідник м. Дубна,
вул. Замкова, 7а, 35600, м. Дубно, Україна, e-mail: pshenychnyi.yurii@gmail.com*

Висвітлено результати нових археологічних досліджень поселення та могильника XII–XIII ст. у м. Дубно, на острові Кемпа, які відбулися упродовж 2014–2017 рр. Окрім предметів побуту, що дають змогу схарактеризувати матеріальну культуру мешканців острова, тут було відкрито сім поховань. Це – перший могильник часів Київської Русі, виявлений на території Дубна. Стратиграфічні спостереження свідчать, що він з'явився пізніше, ніж тут виникло поселення та, вірогідно, належав мешканцям острова. Результати досліджень в ур. Кемпа розкривають один із рідкісних типів поховальних пам'яток слов'яно-руського часу на островах. При цьому локальність могильника, риси матеріальної культури, а також топографічні особливості дозволяють стверджувати, що урочище було заселене групою мешканців, споріднених родовими зв'язками, які могли займати своєрідну соціальну чи господарську нішу в житті літописного Дубена.

Ключові слова: Дубно, острів Кемпа, середньовіччя, поселення, поховання, археологічні джерела.

Літописне місто Дубен, розташоване в середній течії р. Ікви у межах Волинської землі, згадане в літописах тричі: під 1100, 1149 та 1288 р. Тривале існування тут міського центру від X до другої половини XIII ст. засвідчує його помітне адміністративно-політичне значення, яке було нівельоване лише в ході литовсько-польських конфліктів XIV ст.

Пам'ятки археології доби середньовіччя на території Дубна почали досліджувати в 30-х роках XX ст. Сигналом до цього стала відбудова Дубенського замку в 1934–1937 рр., під час якої О. Цинкаловський провів нагляд за земляними роботами і виявив на території бастионного замку культурний шар X–XIII ст. [Супкаловський, 1961, с. 176, 177]. У 1945–1947 рр. М. Островський і М. Смішко зібрали матеріал і провели шурфування на території дитинця, розташованого на схід від замку [Смішко, 1947, с. 91–94]. У 1984 р. дитинець обстежив Б. Прищепка [Прищепка, 1984, с. 22]. Перші археологічні розкопки відбулися на території бастионного замку в 1995 та 1997 р. під керівництвом І. Свешнікова й В. Гупало. Вони остаточно підтвердили наявність тут поселення слов'яно-руського часу, зокрема дозволили виявити будівлі першої половини X–XII ст. [Свешніков, Гупало, 1995; Гупало, 1997].

Важливі результати із вивчення розвитку Дубна в часи Київської Русі отримано в ході рятувальних археологічних досліджень 2004–2009 рр. У цей період відкрито 20 об'єктів житлового та господарського призначення X – першої половини XIII ст. [Прищепка, 2012, с. 14–17]. З'явилася можливість зробити узагальнення щодо розмірів літописного міста, територія якого у XII–XIII ст. становила 12–14 га. Картина просторового розвитку середньовічного Дубна досі залишається незакінченою і її продовжують доповнювати нові подробиці.

Основна проблема, яка визначає дослідницькі завдання на сучасному етапі, стосується з'ясування того, як пов'язані між собою просторова та соціальна структури міста часу літописних повідомлень із його подальшим розвитком у XV–XVIII ст. У цьому контексті актуальне завдання – це пошук і поєднання в єдиний комплекс складових компонентів території літописного міста, здатних дати можливість не тільки більш завершено сприймати його локально, а й охарактеризувати за особливостями малого міста в літописній історії міст Південної Русі. У цьому випадку хотілося б зупинитися на деяких результатах дослідження тих

Рис. 1. Дубно. Спасо-Преображенська церква на острові Кемпа. Вигляд з півночі. Поштівка початку XX ст.

Fig. 1. Dubno. Spaso-Preobrazhenska church on Kempa island. View from the North. Postcard from the beginning of XX century

пам'яток, виняткова роль яких в історії Дубна добре відома за пізнішими писемними джерелами.

Характеристика поселення

Одна із вартих уваги ділянок, які належали до соціально-культурного простору літописного Дубена, – острів Кемпа*, розташований у долині р. Ікви за 0,2 км на південь від території міста. Він виник поблизу впадіння до Ікви її лівобережної притоки – стр. Знесенна. Це зумовило послаблення стрімкої течії русла Ікви та періодичне відкладення тут алювіального матеріалу, передусім піску. Утім, нижче шару жовтого піску на глибині від 5,1 до 5,6 м, залягає глиниста зцементована порода сіро-блакитного кольору, очевидно, осадового походження, яка, судячи з усього, становить найдавнішу материкову основу Кемпи. Крім того, зважаючи на виявлення у структурі острова відкладень сірого лесоподібного суглинку, який сформувався на Волинській височині в льодовиковий період, можна говорити, що підняття острова відбувалося також у ході осідання лесу. На те, що він рідний, вказує наявність значної товщі супіску, який розділяє пісок і лес. Пізніше, внаслідок розбудови на острові Спасо-Преображенського монастиря у XV–XVIII ст., його поверхня піднялася ще більше. Це зумовило те, що сьогодні Кемпа являє собою невеликий пагорб серед осушеної долини річки, висотою близько 5 м. Його площа становить близько 0,8 га. Найвищу середню частину займає мурована монастирська церква (рис. 1).

* *Кемпа* (від пол. *кєра*) – невелике підвищення або насип на болоті, озері чи річці, часто порослий рослинністю.

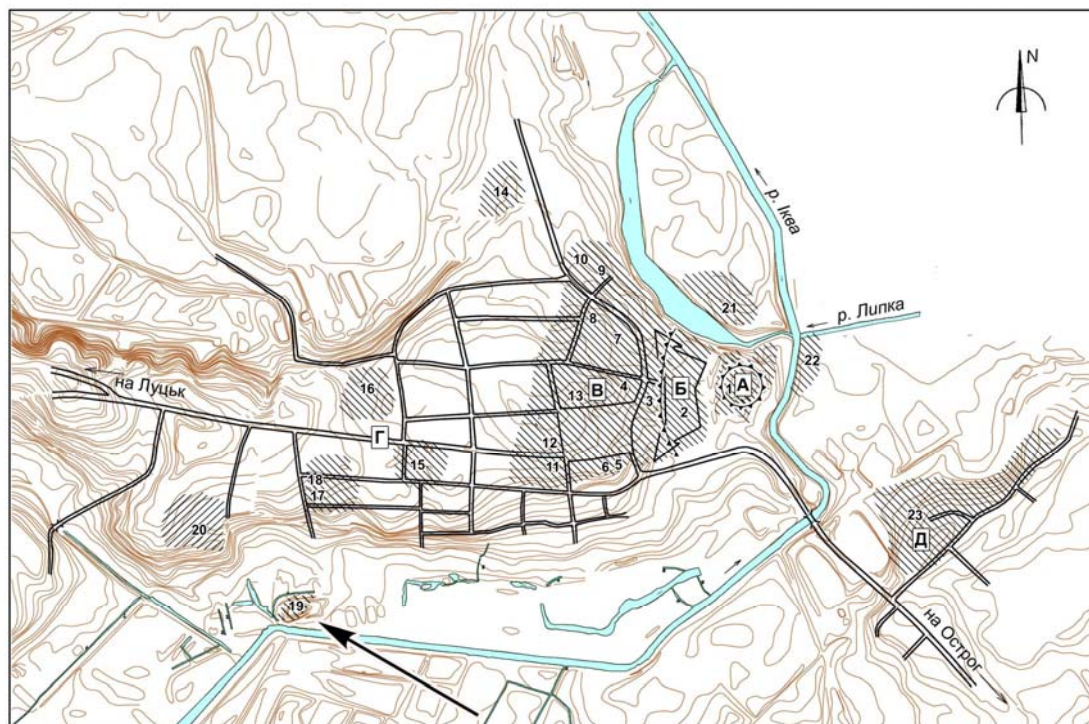

Рис. 2. Дубно. Просторовий розвиток міста в XII – першій половині XIII ст. Стрілка показує місцезнаходження о. Кемпа. Частини міста: А – дитинець; Б – окольне місто; В – посад; Г – західне передмістя; Д – східне передмістя. Ділянки археологічних досліджень: 1 – районні електромережі; 2 – бастіонний замок; 3 – вул. Замкова, 17; 4 – вул. Острозького, 1; 5 – вул. Замкова, 10; 6 – Майдан Незалежності, 3; 7 – вул. Замкова, 6; 8 – вул. Драгоманова, 12а; 9 – пров. Купальний; 10 – вул. Шевченка, 10; 11 – ріг вул. Д. Галицького та Кирила і Мефодія; 12 – вул. Кирила і Мефодія, 18а; 13 – вул. Свободи; 14 – вул. Шевченка, 23; 15 – вул. Д. Галицького, 11; 16 – вул. Тараса Бульби; 17 – ріг вул. Стара і Лесі Українки; 18 – вул. Стара, 67; 19 – острів Кемпа; 20 – вул. Городня; 21 – Острівок; 22 – Сурмичі п. 2; 23 – Сурмичі п. 1

Fig. 2. Dubno. Spatial development of the town in XII – first half of XIII century. Situation of Kempa island is shown by arrow. Parts of town: А – hill-fort (dytynets); Б – lower town (okolne misto); В – settlement (posad); Г – west suburb; Д – south suburb. Archeological sites: 1 – district of electrical transmission networks; 2 – bastion castle; 3 – Zamkova st., 17; 4 – Ostrozkohe st., 1; 5 – Zamkova st., 10; 6 – Maidan Nezalezhnosti, 3; 7 – Zamkova st., 6; 8 – Drahomanova, 12a; 9 – Kupalnyi st.; 10 – Shevchenka st., 10; 11 – corner of Halytskoho and Kyryla and Mefodiia st.; 12 – Kyryla and Mefodiia st. 18a; 13 – Svobody st.; 14 – Shevchenka st., 23; 15 – Halytskoho st., 11; 16 – Tarasa Bulby st.; 17 – corner of Stara and Lesi Ukrainky st.; 18 – Stara st., 67; 19 – Kempa island; 20 – Horodnia st.; 21 – Ostrivok; 22 – Surmychi p. 2; 23 – Surmychi p. 1

Археологічні дослідження Кемпи розпочалися в 1997 р. із розвідки В. Гупало, відтоді їх продовжував В. Ткач та автор. У 2012 і 2013 р. на пам'ятці прокопано шурф та траншею. У 2014 р. на південно-західній ділянці з метою дослідження мурованих келій, закладено розкоп № 1 (пл. 24 м²). У 2016 р. на південній стороні – розкоп № 2 (пл. 30 м²). У 2017 р. – № 3 (пл. 18 м²) доєднали до східної сторони розкопу № 1 (рис. 3). Як встановлено, структура острова, значною мірою сформована насипними шарами XVI–XVIII ст., потужність яких доходить до 2,5 м (рис. 4). Починаючи з глибини 3,25–4,1 м від нульового рівня (основа південно-західного кута церкви), залягає рідний гумусований ґрунт, потужністю від 0,3 до 0,55 м.

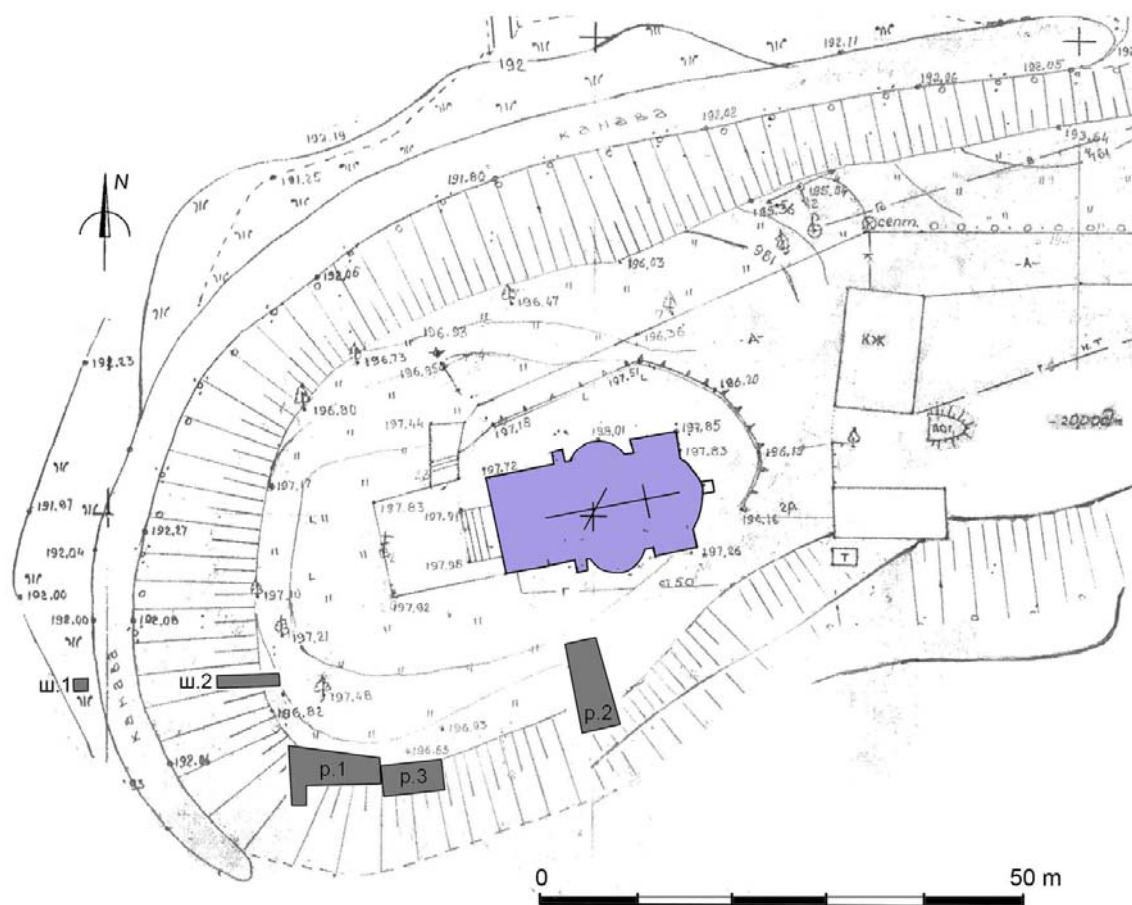

Рис. 3. Дубно. План острова Кемпа з позначенням досліджених ділянок в 2012–2017 рр.
Fig. 3. Dubno. Plan of Kempa island with nomenclature of excavated areas from 2012–2017

Гумус покритий нижнім прошарком піску, який проникає у берег острова зі сторони долини річки на понад 5 м, засвідчуючи сильні підтоплення, які відбувалися тут у давнину.

Досить відлеглий на південний-захід від основного масиву посаду острів Кемпа все ж виразно демонструє зв'язок із територією міста у XII – першій половині XIII ст. Підтвердження цього – матеріали, знайдені на ділянках по вул. Данила Галицького, 11, вул. Тараса Бульби та на розі вул. Старої і Лесі Українки, які маркують межі західної відлеглості посаду та заповнюють просторовий пробіл між ним і Кемпою (рис. 2).

Матеріальні рештки часів Київської Русі трапляються на поверхні схилів острова, які в наш час частково використовують під городництво. Щодо стратиграфії культурних шарів, то знахідки попадаються також у насипних. Однак найбільше їх виявлено в нижньому прошарку піску й гумусованому ґрунті.

Кераміка представлена переважно уламками стінок, вінець і денць горщиків, виготовлених на гончарному крузі, міцного випалу. Глиняне тісто, як правило, добре відмулене, містить домішки піску. Черепки дво- чи одношарові на зламі, колір поверхні сірий, в окремих випадках із переходом до цеглистого, відомі й білоглиняні фрагменти. Орнаментация трапляється рідко, її вияви обмежені хвилястими та кількарядними прямими лініями. Вінця сформовані у вигляді потовщеного валика, часто злегка загнутого всередину (рис. 6, 4–16). Водночас потрібно відмітити присутність окремих зразків, у яких вінця ще остаточно не сформувалися у загорнутий валик, а один фрагмент має горизонтальний верхній край,

розділений поздовж канелюрою (рис. 6, 3), що дозволяє характеризувати його, як перехідний тип від XI до XII ст. Як відомо, формування вінець давньоруських горщиків у вигляді валика починається з кінця XI ст. і широко застосовується протягом XII – першої половини XIII ст. Найвність у культурних шарах острова Кемпа зразків, які відображають перехід та початки уніфікації типів вінець горщиків до форми валика, свідчить, що виникнення поселення періоду Київської Русі на острові припадає на час, коли цей процес ще не був повністю закінчений. Виходячи з цього, постійне заселення острова, ймовірно, розпочалося в кінці XI – першій половині XII ст.

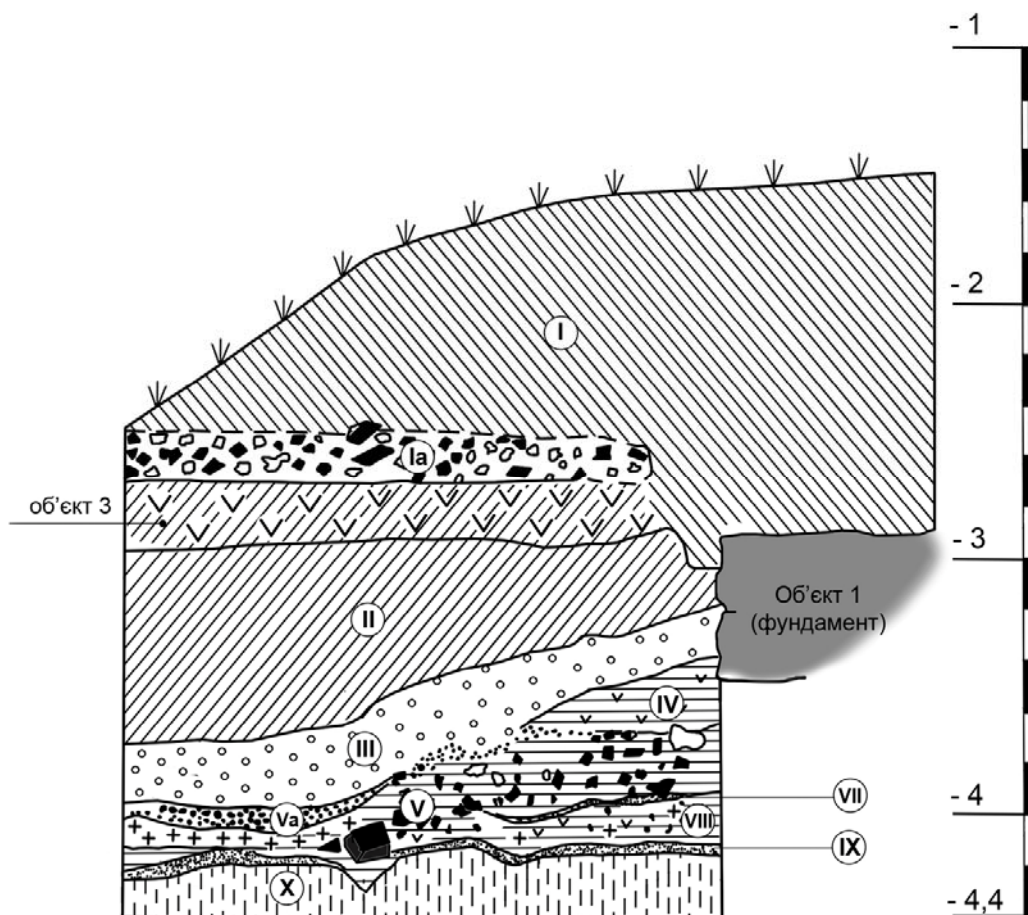

Рис. 4. Дубно, острів Кемпа. Стратиграфія південно-західної стінки розкопу № 3. I – насипний ґрунт XIX–XX ст.; Ia – демонтажний прошарок XIX ст.; II – підсипка XVII ст.; III – органічний шар; IV – нижча підсипка; V – шар битої цегли із камінням; VI – вуглисті шар (відсутній у цій стратиграфії); VII – верхній прошарок піску; VIII – підсипка між пісками; IX – нижній прошарок піску; X – гумусований ґрунт

Fig. 4. Dubno, Kempa island. Profile of stratigraphic section of southwest wall of excavated area № 3. I – level of thrown soil from XIX–XX century; Ia – dismantling level from XIX century; II – thrown soil from XVII century.; III – level of organic soil; IV – lower thrown soil; V – level with fragments of broken bricks and stones; VI – level with coal (absent in this stratigraphic sequence); VII – higher level of sand; VIII – level of thrown soil between sands; IX – lower level of sand; X – humus

Один фрагмент стінки належить великій посудині для зберігання припасів. Він виготовлений зі світлої глини та декорований валиком, розсіченим косими порізами

(рис. 6, 18). Знайдено фрагмент покривки, виготовленої із червоної глини, покритої білим ангобом і прикрашеної концентричними заглибленими колами (рис. 6, 17). Потрібно також відзначити невеликий уламок білоглиняного виробу, покритого поливою зеленою кольору. Знайдено також виготовлене з білої глини пряслице біконічної форми (рис. 6, 22).

Металеві вироби з шарів острова представлені цілими та фрагментованими залізними ножами (рис. 6, 23). Знайдено ключ до навісного пружинного замка, який має контактний край Н-подібної форми (рис. 6, 24). Становить інтерес невеликий уламок прикраси, виготовленої зі свинцево-олов'янистого сплаву, на поверхні якої збереглося оздоблення, виконане технікою зерні (рис. 6, 28).

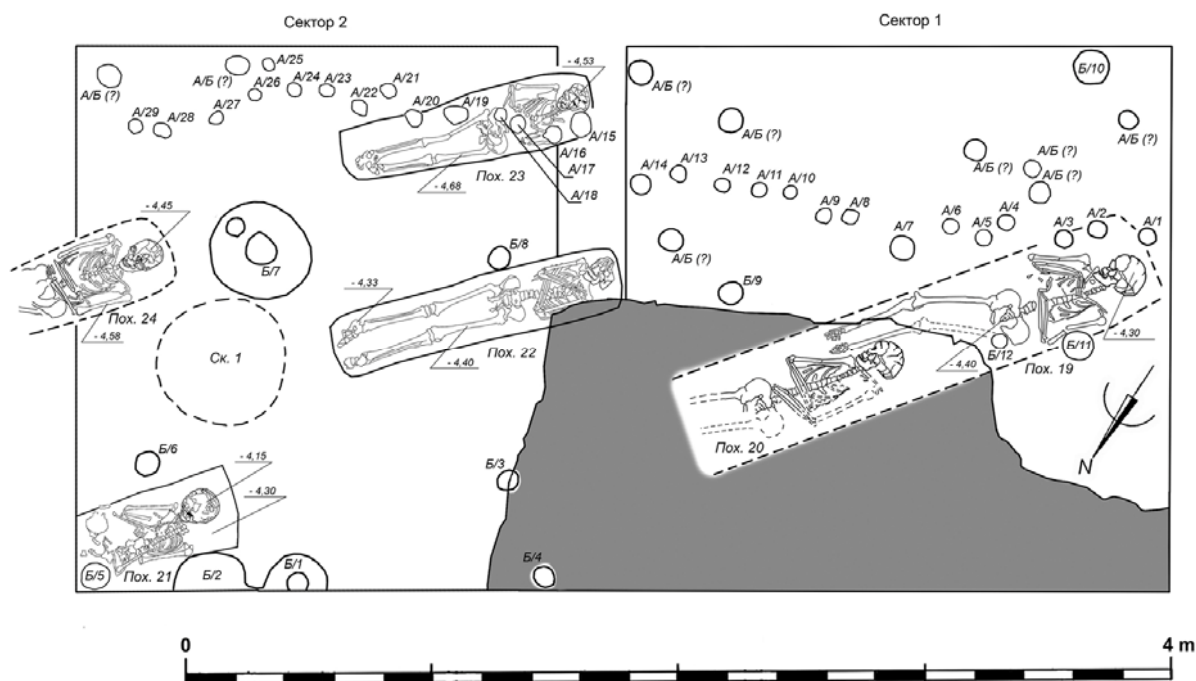

Рис. 5. Дубно, острів Кемпа. План розкопу № 3
Fig. 5. Dubno, Kempa island. Plan of excavated area № 3

Виявлено три фрагменти скляних браслетів псевдовитої форми, округлих у перетині. Два з них походять із гумусованого ґрунту. Перший – фіолетово-червоний (рис. 6, 25), другий – зелений, перевитий жовтою ниткою (рис. 6, 26). Фрагмент третього браслета блідо-зеленого кольору знайдено на поверхні острова. До часу Київської Русі, швидше за все, належить скляна намистина округлої, дещо приплюснutoї форми, бірюзового кольору, зі слідами білої патини на поверхні, знайдена у верхньому перемішаному насипному ґрунті (рис. 6, 27). Скляні браслети, як свідчать дослідження, входять у широкий ужиток городян у другій половині XII ст.

Могильник

Південно-західну крайню ділянку острова займав могильник. Зазначимо, що це перший XII–XIII ст., досліджений на території Дубна. Його розміри ще потребують уточнення. Однак необхідно відзначити, що належні до нього поховання не були відкриті в розкопі № 2, що дає певне уявлення про східну межу могильника. На сьогодні до нього віднесено сім поховань.

Поховання 2. Молода жінка, виявлена в розкопі № 1 під час досліджень залишків келій монастиря на глибині 4,3 м. Поховання було опущене в гумусований шар зі збереженою глибиною могильної ями 0,05–0,1 м, де зафіксовано рештки труни. Верхня частина захоронення заходила в борт розкопу, але у зробленому підбої стало ясно, що вона нахилена

вниз по схилу і сильно порушена, а від черепа збереглася лише нижня щелепа та частково мозковий відділ. При цьому простежено орієнтацію всього кістяка головою на південний захід. Між порушеними кістками, внаслідок руйнування поховання течією річки, у значній кількості був намитий пісок. Могильну яму поверху також перекривав прошарок річкового піску, в якому містилася кераміка періоду Київської Русі. Вона ж присутня і у збереженому чорному заповненні могильної ями. Крім того, у прошарку піску над похованням виявлено скупчення людських кісток черепа, ключиці, фаланги пальців, зуби, а також два скроневі кільця і гострий стержень, який нагадує елемент фібули (рис. 6, 31). Цей матеріал потрапив до прошарку внаслідок розмиву могили, що дає змогу пов'язати його із похованням.

Скроневі кільця належать до так званого “київського типу”. Вони виготовлені зі срібла у вигляді дужки, на яку спіралью навито дріт і напаяно по три намистини, кожна з яких складається із двох напівсферичних гладеньких стулок (рис. 6, 29, 30). Такі прикраси побутували на Русі з XI по XIII ст. і належать до виробів міських майстрів, а в нашому випадку, швидше за все, треба розглядати як предмет імпорту, що належав представникам порівняно забезпеченого прошарку населення. Подібні скроневі кільця знайдені у скарбі в Києві, на Княжій горі, в 1898 р. [Корзухіна, 1954, с. 130, № 123].

У розкопі № 3 досліджено шість поховань (рис. 5).

Поховання № 19. Дорослий чоловік*. Орієнтація головою на південний захід. Глибина: верх черепа – 4,3 м, куприк – 4,4 м. Контури могильної ями не прочитувалися. Зважаючи, що кістяк опущений у гумусований ґрунт на глибину до 0,3 м, це може бути максимальна глибина могильної ями. Спостережено дрібні рештки дерев'яної домовини. Верхні кінцівки: ліва злегка зігнута в лікті та покладена в області живота, права повністю зігнута у лікті зі зігнутим зап'ястям до ключиці. Нижні кінцівки частково перекриті підсипним ґрунтом і фундаментами келій, дещо зігнуті в колінах. Череп, а також інші кістки потріскані, частково порушені через тиск ґрунту та пізніші стовпові ями, які прорізали поховання. У ґрунті навколо кістяка, який треба прийняти за заповнення могильної ями, знайдено фрагменти посуду давньоруського часу, зокрема білоглиняне вінце горщика з валикоподібним краєм. Поховального інвентарю не виявлено.

Поховання № 20. Доросла жінка (?). Орієнтація головою на південний захід. Повністю перекрите підсипкою та фундаментом келій, через це досліджене частково. Рівень залягання відповідає рівню поховання № 19. Верхні кінцівки зігнуті в ліктях, покладені в області живота, права – вище лівої. Стан кісток черепа й інших подібний до попереднього. Над кістяком спостережено дрібні рештки дерева. Череп перебував на відстані 1–2 см від великої гомілкової кістки поховання № 19. Беручи до уваги підігнуті коліна кістяка поховання № 19, це вказує на те, що захоронення обох осіб відбулося в одній могильній ямі одночасно. Навколо кісток знайдено фрагменти кераміки трипільської культури та часів Київської Русі. Поховального інвентарю не стверджено.

Поховання № 21. Підліток (молода жінка ?). Орієнтація головою на південний захід. Глибина: верх черепа – 4,15 м, нижній рівень могильної ями – 4,3 м. Нижні кінцівки заходили у стінку розкопу, через що поховання досліджене частково. Простежено підпрямокутні контури могильної ями, у яку поховання опущене на глибину до 0,2 м. Порушене стовповими ямами. Верхня права кінцівка зігнута в лікті та покладена в область грудної клітки, ліва плечовою кісткою опущена уздовж тіла до області живота, ліктева і променева порушені, вірогідно первинно лежали на животі. Поховання перерізане пізнішою стовповою ямою. У заповненні могильної ями виявлено кераміку трипільської культури та часів Київської Русі. Поховального інвентарю не знайдено.

---

* Статевовікову належність виявлених поховань на основі фотознімків прокоментував Ю. Долженко – молодший науковий співробітник відділу біоархеології Інституту археології НАН України.

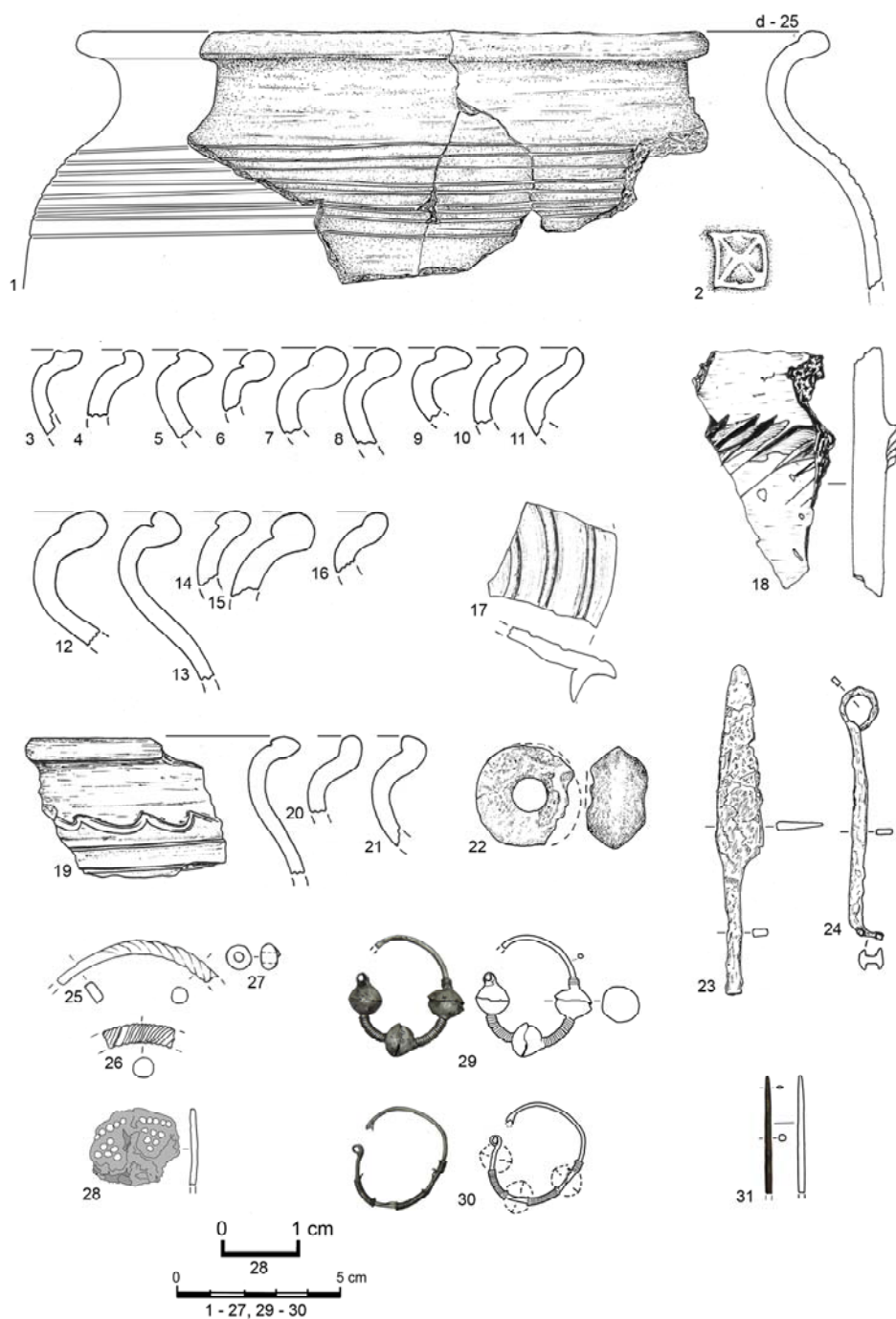

Рис. 6. Дубно, острів Кемпа. Знахідки XII–XIII ст. 1–22 – кераміка; 23, 24 – залізо; 25–27 – скло; 28 – свинцево-олов'янистий сплав; 29, 30 – срібло; 31 – мідь

Fig. 6. Dubno, Kempa island. Finds from XII–XIII century. 1–22 – ceramics; 23, 24 – iron; 25–27 – glass; 28 – tin-lead; 29, 30 – silver; 31 – copper

Поховання № 22. Молодий чоловік до 28 років. Орієнтація головою на південний захід. Глибина: кістки стопи правої кінцівки – 4,33 м, бедрена кістка лівої кінцівки – 4,0 м. Стан кісток подібний до інших поховань. Простежено слабкі контури могильної ями підпрямокутної форми. Кістяк випростаний на спині, нижні кінцівки витягнуті. Верхня права

кінцівка зігнута в лікті й покладена долонею на лівому плечі, ліва зігнута в лікті і покладена долонею на правий бік, перекрита ліктем правої кінцівки. Поховального інвентарю не стверджено.

Поховання № 23. Жінка до 25 років. (або підліток до 20 років.). Орієнтація головою на південний захід. Глибина залягання кістяка: верх черепа – 4,53 м, стегова кістка лівої кінцівки – 4,68 м. Простежено слабкі контури могильної ями підпрямокутної форми, глибиною 0,15–0,2 м із дуже дрібними рештками дерева навколо кістяка. Поховання перерізане пізнішими п'ятьма стовповими ямами. Стан кісток подібний до інших поховань, череп розтрісканий. Положення верхніх кінцівок реконструюється приблизно так: права зігнута в лікті, покладена на живіт, ліва, ймовірно, так само. Положення нижніх – витягнуті. У заповненні могильної ями знайдено фрагменти стінок посудин часів Київської Русі. Поховального інвентарю не виявлено.

Поховання № 24. Жінка до 28 років. Орієнтація головою на південний захід. Від області живота заходило у стінку розкопу, тому досліджене частково (розкрите підбоек до тазових кісток). Глибина залягання кістяка: верх черепа – 4,45 м, плечова кістка лівої верхньої кінцівки – 4,58 м. Контури могильної ями простежувалися погано. Череп розтрісканий через тиск ґрунту. Верхні кінцівки зігнуті в ліктях і покладені в області живота права вище лівої. Ґрунт навколо охоплював фрагменти кераміки трипільської культури, тшинецько-комарівської культури та часів Київської Русі. Поховального інвентарю не знайдено.

Рівень залягання усіх поховань, відкритих у розкопі № 3, відповідає рівню виявленого поряд із № 19 поховання № 2 у розкопі № 1, у зв'язку із яким було знайдено скроневі кільця “київського типу”. Зважаючи на це, а також на те, що в заповненні могильних ям відсутня кераміка литовсько-польської доби, поховання № 19–24 датовано XII–XIII ст.

Між похованнями № 21, № 22, № 24 на глибині 4,5–4,6 м у гумусі зафіксовано скупчення (ск. 1) діаметром до 0,8 м (рис. 5). У його верхньому рівні знайдено невеликий підпрямокутної форми камінь-вапняк (фрагмент жорен?). Скупчення охоплювало дрібні вуглики, фрагменти перепалених кісток тварин і кераміки, серед якої вирізняється розвал горщика (рис. 6, 1). На його денці було клеймо у формі квадрата, у якому слабо виділяються перехрещені діагональні лінії (рис. 6, 2). Появу цього скупчення, вірогідно, треба пов'язувати з певними ритуальними діями (тризна, поминки), пов'язаними з похованими в цьому місці людьми. Наявність у ньому клеймованої посудини може слугувати аргументом на користь культового призначення клейма.

Гумусований ґрунт навколо поховань і нижче містив кераміку XII–XIII ст., що свідчить про формування культурного шару й обжитість острова людьми раніше, ніж тут з'явилося невелике кладовище. Це вказує на те, що воно могло належати саме мешканцям острова.

Висновки

Невеликі кладовища, які нараховували від одної до кількох десятків могил, відомі за результатами досліджень городищ і поселень. Наприклад, за результатами розкопок Басівкутського городища XI – першої половини XII ст. поблизу Рівного, на укріпленій площі 0,4 га, окрім слідів наземних будівель, досліджено могильник із дев'яти ґрунтових поховань [Прищеп, 2016, с. 168]. У Пересопниці, в ур. Пастівник, могильник XII – першої половини XIII ст., на якому відкрито 18 поховань, розташовувався на ділянці, де раніше існувало поселення, неподалік невеликої церкви [Прищеп, 2016, с. 82–85]. За матеріалами могильника XII ст., влаштованого поблизу відділеної частини поселення Ліскове (Чернігівщина), на площі близько 0,03 га досліджено 22 поховання, розташовані трьома групами, кожна з яких, вірогідно, була пов'язана в минулому з житловими комплексами окремих сімей [Моця, Коваленко, Петрашенко, 1997, с. 96–98]. Є підстави стверджувати, що поблизу подібних кладовищ в окремих випадках існували церкви чи каплиці.

Археологічними дослідженнями не вдалося охопити найбільш підвищену частину острова через розташування у цьому місці церкви та благоустрій прилеглої до неї території. Саме тут можна було очікувати виявлення решток будівель, які дозволили би краще зрозуміти, що являло собою це поселення. Матеріали з культурного шару свідчать про існування тут в

XII–XIII ст. житлового осередку, вірогідно, однієї родини. На останнє зокрема вказує положення поховань № 19 і № 20, згідно з якими жінка перебувала в ногах у чоловіка. Невеликих розмірів острів добре підходив для побудови тут укріпленої садиби, однак переконливих доказів для такої характеристики поселення (предмети озброєння, рештки укріплень) віднайти поки не вдалося.

Мешканці острова не були бідними людьми, швидше навпаки, оскільки могли собі дозволити високоякісний посуд і срібні прикраси. За деякий час після виникнення тут поселення на південно-західній ділянці острова з'являється могильник, де вони були захоронені. Впадає в очі достатньо молодий вік похованих осіб, четверо із яких не досягли 30-ти. Зафіксовані свідчення поминального обряду вказують на те, що поселення і могильник якийсь час могли співіснувати або ж поховання і поминки робили вже мешканці території міста. Те, що померлих не перенесли на загальноміське кладовище, ймовірно, вказує на те, що на острові в цей час діяла невелика домовна церква. З XV ст. на Кемпі починає функціонувати Спасо-Преображенський монастир, який цілком міг виникнути на основі збереження пам'яті про давніший релігійний осередок на цьому місці.

ЛІТЕРАТУРА

Гупало В. Д. (1997). Звіт про результати роботи Дубенської археологічної експедиції Державного історико-культурного заповідника у м. Дубно Рівненської області за 1997 рік // Фонди ДІКЗ м. Дубно. – нд-4853. – 38 с.

Корзухина Г. Ф. (1954). Русские клады. – М.–Л. – 156 с.

Моця О. П., Коваленко В. П., Петрашенко В. О. (ред.) (1997). Південноруське село IX–XIII ст. (нові пам'ятки матеріальної культури). – К. – 180 с.

Прищепя Б. А. (1984). Отчет о работе археологической экспедиции Ровенского краеведческого музея в 1984 году // Науковий архів Інституту археології НАН України. – 1984/171. – 37 с.

Прищепя Б. (2012). Основні результати археологічних досліджень волинських міст // Студії і матеріали з історії Волині. – Кременець. – С. 9–30.

Прищепя Б. (2016). Погоринські міста в X–XIII ст. – Рівне. – 296 с.

Сवेशніков І. К., Гупало В. (1995). Звіт про результати роботи Дубнівської археологічної експедиції Державного історико-культурного заповідника у м. Дубно Рівненської області за 1995 р. // Фонди ДІКЗ м. Дубно. – нд-4855. – 28 с.

Смішко М. Ю. (1947). Звіт за роботу Дубенської археологічної розвідкової експедиції 1947 р. // Науковий архів Інституту археології НАН України. – 1947/6а. – 92 с.

Cynkałowski A. (1961). Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego. – Warszawa. – 265 s.

REFERENCES

Hupalo, V. D. (1997). *Zvit pro rezultaty roboty Dubenskoj arkheolohichnoi ekspedytsii Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka u m. Dubno Rivnenskoj oblasti za 1997 rik. Fondy Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka m. Dubno.* nd-4853, 38 pp. (in Ukrainian).

Korzukhina, H. F. (1954). *Russkie klady.* Moskva–Leningrad, 156 pp. (in Russian).

Motsia, O. P., Kovalenko, V. P., & Petrashenko, V. O. (Eds.) (1997). *Pivdennoruske selo IX–XIII st. (novi pam'iatky materialnoi kultury).* Kyiv, 180 pp. (in Ukrainian).

Prishhepa, B. A. (1984). *Otchet o rabote arkheologicheskoy ekspeditsii Rovenskogo kraevedcheskogo muzeya v 1984 godu. Naukovii arkhiv Instytutu arkheolohii, Natsionalna akademiia nauk Ukrainy.* 1984/171, 37 pp. (in Russian).

Pryshchepa, B. (2012). *Osnovni rezultaty arkheolohichnykh doslidzhen volynskykh mist. Studii i materialy z istorii Volyni.* Kremenets, 9–30 (in Ukrainian).

Pryshchepa, B. (2016). *Pohorynski mista v X–XIII st.* Rivne, 296 pp. (in Ukrainian).

Sveshnikov, I. K. & Hupalo, V. D. (1995). *Zvit pro rezultaty roboty Dubnivskoi arkheolohichnoi ekspedytsii Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka u m. Dubno Rivnenskoj oblasti za 1995 r. Fondy Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka m. Dubno.* nd-4855, 28 pp. (in Ukrainian).

Smishko, M. Yu. (1947). *Zvit za robotu Dubenskoj arkeolohichnoi rozvidkovoї ekspedytsii 1947 r. Naukovyi arkhiv Instytutu arkeolohii, Natsionalna akademiia nauk Ukrainy*. 1947/6a, 92 pp. (in Ukrainian).

Cynkałowski, A. (1961). *Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego*. Warszawa, 265 pp. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 1.06.2018

прийнята до друку 12.09.2018

SETTLEMENT AND CEMETERY FROM XII–XIII CENTURIES IN DUBNO ON KEMPA ISLAND

Yurij PSHENYCHNYI

*State historical cultural reserve in Dubno,
Zamkova St., 7a, 35600, Dubno, Ukraine, e-mail: pshenychnyi.yurii@gmail.com*

The results of new archeological researches of settlement and cemetery from XII–XIII centuries in Dubno on Kempa island, which was carried out in 2014–2017 are presented at the article. Besides remains of household ware, that allows to characterize material culture of residents of the island, 7 burials were found here. This is the first burial complex discovered on the territory of Dubno from time of Kyiv-Russ state. Stratigraphic observations show that burial complex appeared later, than people started to live here. According to this fact it probably belongs to residents of the island. As a result of the field researches one of rare types of burial on the island in Slavic-Russ time is exposed. The local character of burial complex, features of material culture and topographic peculiarities allow us to confirm that this area was settled by a group of people who were related by generic bonds and occupied some original social or economic niche in life of annalistic Dubno.

Key words: Dubno, Kempa island, Medieval, settlement, burial, archeological sources.